

UDC 1:339.9[794.05+355.559+(005.591:005.21)]

WEIQI AND ANCIENT CHINESE STRATAGEMS AS INSTRUMENTS FOR ECONOMIC POLICY

T. Hlushko

Dr. Habil. in Philosophy, Professor
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova str., Kyiv, 01030, Ukraine
tetyana.glushko@gmail.com

The article is representing socio-philosophical analysis for some elements of Weiqi (Go game) strategies and thirty-six ancient Chinese stratagems possible and actual impact on solving complex economic and political problems in the context of China's historical experience and due to its contemporary geopolitical decisions. In particular, emphasis is placed on the connection between dynamic and effective development of Chinese state social institutions with the implementation of specific strategic approaches that allowed effectively transform models of Chinamen economic behavior over the past decades and contributed the rapid growth of capitals and increasing efficiency of business activity in China. Moreover, the article depicts some evidence that confirming, in author's opinion, such characteristic of Chinese management model as application ideological principles of economic nationalism.

Weiqi principles usage has been analyzed in the field of political and economic decisions, in particular: non-forceful methods for competitive struggle and maintenance balance between seizing control over territories and saving its strategic influence. Additionally, we analyzed partial availability of stratagems in the principles of Weiqi game and demonstrated some examples of particular stratagems application in economic policy of historical and modern China. In contrast to widespread metaphor of geopolitical "chessboard" we proposed alternative vision of global economic game through the prism of Weiqi board on which to play their global game modern Chinese communist party. It has been proved that these national Chinese game principles optimum synthesis with combinations of thirty-six stratagems significantly contributes development of creative economic thought. Therefore, it is essential for learning and cogitation in any country that oriented for protection its own economic interest and to organizing an effective economic policy at domestic and international levels.

The fundamental difference between concepts "stratagem" and "strategy" are determined as well as its correlations are clarified. Within the scope of proposed article, it is also taken into account contemporary west philosophic discourse, including latest works that revealed meaningful measurements of strategematics considering the current events in Ukraine and worldwide.

Keywords: China, Weiqi (Go game), 36 stratagems, competition, economic policy.

ВЕЙЦІ ТА СТАРОДАВНІ КИТАЙСЬКІ СТРАТАГЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Т. П. Глушко

Статтю присвячено соціально-філософському аналізу деяких елементів застосування стратегій Вейці (гри Го) та тридцяти шести давньокитайських стратагем для вирішення складних економічних та політичних проблем у контексті як історичного досвіду Китаю, так і сучасних його геополітичних рішень. Зокрема, зроблено наголос на зв'язку динамічного та ефективного розвитку соціальних інститутів китайської держави із втіленням специфічних стратегічних підходів, які дозволили ефективно трансформувати моделі економічної поведінки китайців протягом останніх десятиліть та сприяли швидкому нарощуванню капіталів і зростанню ефективності підприємницької діяльності в Піднебесній. Також у статті наведено аргументи, які, на думку авторки, підтверджують властиву китайській моделі менеджменту орієнтацію на втілення ідеологічних принципів економічного націоналізму.

Проаналізовано впровадження у сферу політичних та економічних рішень таких принципів гри Вейці, як несилові методи конкурентної боротьби та підтримання балансу між захопленням контролю над територіями і збереженням свого стратегічного впливу. Продемонстровано часткову присутність стратагем у самих принципах гри Вейці та наведено окремі приклади застосування конкретних стратагем в економічній політиці історичного та сучасного Китаю. На противагу поширеній нині метафорі геополітичної «шахової дошки», запропоновано альтернативне бачення глобальної економічної гри крізь призму метафори дошки для Вейці, на якій розгортає свою гру китайська комуністична партія. Доведено, що вдалий синтез принципів цієї національної китайської гри з можливими комбінаціями з тридцяти шести стратагем значною мірою сприяє розвитку креативного економічного мислення і тому є важливим для вивчення в освітній площині будь-якої країни, яка орієнтована на захист своїх економічних інтересів та організацію ефективної економічної політики на внутрішній та міжнародній арені.

Визначено принципову відмінність між поняттями «стратагема» та «стратегія» й прояснено їхнє співвідношення. У межах запропонованої аналітичної розвідки також взято до уваги сучасний англійський філософський дискурс, у тому числі й новітні роботи, в яких розкрито смислові виміри стратагематики з огляду на сучасні події в Україні та світі.

Ключові слова: Китай, Вейці (гра Го), 36 стратагем, конкуренція, економічна політика.

Хто розуміє під глобалізацією тільки великі потоки грошей та товарів, а не всесвітній обмін знаннями, той не досягне успіху
Гарро фон Зенгер

Нині, в епоху динамічних глобальних трансформацій, Китай як активний геополітичний гравець суттєво розширює свій вплив на військовому, економічному, технологічному й політичному рівнях міжнародної взаємодії, здійснюючи відповідний вплив на зміну світопорядку. Зокрема, потужний індустриальний потенціал та впливові позиції економічної моделі сучасного Китаю спричинили фазу гострої конкурентної боротьби з економічною моделлю Сполучених Штатів, що включає у себе як торгові та технічні війни, так і так звані проксі-війни. Зокрема, у цьому контексті цілком доцільно вести мову

про Китай як один з інтересантів нинішньої екзистенційної війни в Україні, в якій китайська держава безпосередньої участі не бере, але має зацікавленість у конкретних її результатах, латентно підтримуючи країну-агресора.

Також, на наш погляд, цілком доцільно вести мову й про китайський економічний націоналізм, про що, зокрема, свідчить стратегічний розвиток економічної політики Китаю та нарощування ним потенціалів у всіх перспективних галузях сучасної інноваційної економіки. Зокрема, про втілення стратегії економічного націоналізму свідчить створення вдосконалених національних аналогів провідних світових брендів у сфері високотехнологічних та інформаційних продуктів, як-то, наприклад, китайська компанія Didi (滴滴), яка витіснила з внутрішнього ринку країни Uber, або Weibo (微博), яка усунула з китайського ринку Twitter чи Toutiao (头条), яка замінила американську платформу новин BuzzFeed тощо. Як бачимо, внутрішній ринок Китаю витісняє більшість зовнішніх економічних гравців і формує національно орієнтовану модель економічного управління.

Сучасний американський дослідник Н. Фергюсон, аналізуючи причини фінансової кризи 2008 року, однією з таких причин наводить і китайський чинник, наголошуючи, що Китай, захищаючи свій національний економічний інтерес, намагався «зберегти надконкурентність китайського промислового експорту на західних ринках» [Фергюсон 2020, 54], роблячи це шляхом скуповування трильйонів доларової маси, щоб не допустити знецінення своєї національної валюти. Разом із тим суттєвий сплеск інноваційних економічних рішень Китаю так само спостерігається з 2008 року, адже саме ця азійська країна найшвидше пройшла етап відновлення й у 2009 році стала локомотивом світової економіки та сприяла її виведенню з кризи [Єрґін 2022, 157], а вже на етапі 2020 року Китай став найбільшою економікою світу за паритетом купівельної спроможності [Єрґін 2022]. Така результативність суттєво підвищила статус китайської моделі економічного управління, що відома під назвою «Пекінський консенсус» (за аналогією з програмою глобального економічного розвитку 1989 року, яка мала назву «Вашингтонський консенсус»).

Разом із тим ще наприкінці 70-х років минулого століття Китай усе ще був економічно досить малорозвиненою країною, а вже на початку XXI століття країна продемонструвала активний розвиток у сфері підприємництва та ефективізації бюрократичного апарату [Фергюсон 2020] і це зважаючи на її традиційність та однопартійність. Активна робота із соціальними інститутами, яку продемонстрував сучасний Китай, зокрема динамічне формування нових економічних інститутів, у тому числі й у межах бізнес-середовища, суттєво сприяла розширенню його можливостей та оновленню моделей співпраці на міжнародній арені.

Зважаючи на всі ці особливості економічної культури Китаю та темпи її розвитку, закономірно виникає запитання щодо того, які ж чинники найбільше сприяли такому швидкому оновленню соціальних інститутів Китаю, що дозволили цій країні у такі короткі історичні терміни вийти на провідні соціально-економічні позиції та посісти місце однієї з найвпливовіших економік світу? У контексті пошуку відповідей на це запитання, ми пропонуємо гіпотезу щодо можливої стратегічної ролі у цьому процесі таких феноменів, як теоретичний потенціал та практичні можливості вивчення стратегій гри Вейці (围棋, Го)

та тридцяти шести стародавніх китайських стратагем, як таких, що значною мірою визначають специфіку інтелектуальної культури Китаю і, зокрема, сприяють формуванню навичок ефективного стратегічного управління соціально-економічними процесами. Саме тому ми пропонуємо дослідити їх можливий вплив на процеси регулювання внутрішньої та зовнішньої економічної політики Китаю, а також перспективи їх застосування на рівні соціально-економічної політики інших країн.

Власне, *метою* пропонованої розвідки є дослідження меж та можливостей застосування тридцяти шести давньокитайських стратагем та суміжних з ними принципів гри Вейці у вимірі формування продуктивних зрушень у сфері розвитку економічної політики не тільки самого Китаю, а й інших держав та суспільств, ментальність та культура яких не визначаються специфікою азійського регіону. Зокрема, ці інструменти інтелектуально-ігрового осмислення практичних перспектив поступу в кризових ситуаціях, могли б, на наш погляд, стати важливим стратегічним здобутком сучасної України, яка мусить у надзвичайно складних для себе культурно-цивілізаційних умовах шукати шляхи збереження своєї соціальної ідентичності та стратегії пост-воєнного соціально-економічного відновлення після виснажливого військового протистояння зі східним сусідом-терористом, якого підтримує Китайська Народна Республіка.

Стратегічна перемога у цій виснажливій боротьбі можлива, на нашу думку, лише за умови максимальної мобілізації саме інтелектуального ресурсу, яким усе ще володіє сучасна Україна. Тому якість людського капіталу, орієнтованого на захист соціально-економічних інтересів нашої держави, є ключовим компонентом реалізації переможних перспектив у боротьбі з китайським васалом російського зразка. Тоді як нині ми здебільшого втрачаємо цей дорогоцінний капітал, не здійснюючи стратегічний розподіл обов'язків між військовим та економічним «фронтом», або здійснюючи його не досить ефективно.

Тому у відповідності до поставленої мети *завдання* цієї аналітичної розвідки полягають у розкритті соціально-практичного значення принципів гри Вейці та тридцяти шести стратагем для соціально-економічного розвитку нашої країни та визначення основних векторів їх можливого застосування. Адже економічна політика України як сфера формування та реалізації стратегічно важливих економічних рішень потребує креативності та інновацій, а тому вимагає вивчення та аналізу всього доступного у синхронічному та діахронічному вимірах інструментарію, а особливо такого важливого спадку імператорів, як гра Вейці та стародавні китайські стратагеми, які сприяють розвитку інтелектуальних навичок стратегічної боротьби з більш сильними супротивниками.

Варто відзначити, що філософії Вейці присвячено досить потужний корпус англійських досліджень, які аналізують її стратегічну роль у розвитку економічного, політичного та бізнес-мислення. Зокрема, на сьогодні здійснено загальну аналітику стратегічних концептів цієї гри [Lai 2004], її зв'язок зі стратагемами [Xiaochu 1996], сформовано концепт «нація Го» для демонстрації всеохопного стратегічного характеру Вейці [Moskowitz 2013]. Досить значиму роль у дослідженнях практичного значення цього феномену відіграла й російськомовна розвідка стратегічних вимірів гри Вейці для формування

нестандартних, продуктивних бізнес-рішень [Авраамов 2019]. Досить показовою є також аналітика зв'язку Вейці не тільки зі стратегічним мисленням, а й з таким феноменом, як гуаньсі (關係), смисл якого розкривається у взаємозв'язку та взаємодопомозі [Zhongqi 2016], що свідчить про корпоративну природу цієї гри, її об'єднуючий потенціал, який сприяє консолідації «гравців». Щодо стратагем, то в англomовному дискурсі досить активно досліджується зв'язок стратагем з філософією війни Сунь-цзи [Fayard 2020], аналізуються можливості осучаснення інтерпретацій їх класичних версій [Taylor 2013], а також їхня роль у процесах життєдіяльності комуністичної партії Китаю [Rogers 2022] та пов'язані зі стратагемами інсайти [Yan and Wei 2020].

Тоді як сучасний україномовний філософський дискурс засвідчує поки що, на наш погляд, недостатній рівень уваги до феномену стратагем та гри Вейці, концентруючись, головним чином, на їх класичних перекладах [36 стратагем 2016], а також перекладах англomовних [Кріппендорф 2020] та німецькомовних [фон Зенгер 2021] фундаментальних оригінальних досліджень, присвячених феномену стратагем. Станом на сьогодні проведено оглядовий аналіз сфер їх застосовності, як-то військова справа, бізнес, психологічні маніпуляції [36 стратагем 2022]. У контексті україномовної періодики знаходимо рефлексії на іншомовні видання щодо ролі стратагем у сфері маркетингу, хоча й з досить оригінальними практичними висновками щодо необхідності включення стратагематики до освітніх програм для менеджерів [Яроміч... 2018]. Також присутня аналітика застосовності стратагем на рівні міжособистісної взаємодії в управлінському секторі [Безгін 2020] та у сфері політики [Смельяненко, 2010], особливо варто відзначити дослідження практичної ролі стратагематики у контексті розвитку сучасних гібридних воєн [Хайрулін 2021].

Як бачимо, у випадку стратагематики соціально-економічна перспектива в україномовному дискурсі розкрита лише частково, а щодо гри Вейці мусимо наголосити на майже повній відсутності уваги україномовних досліджень щодо можливостей використання її принципів у сфері соціально-економічної взаємодії. Тоді як для розуміння психологічного портрету китайської нації загалом та специфіки її економічного мислення зокрема, на наш погляд, важливо звернути особливу увагу саме на ці два аспекти інтелектуальної культури цієї східної країни, які визначають специфіку як її економічного, так і політичного менталітету.

Загальновідомо, що практичне вивчення стародавньої китайської гри Вейці, як і тридцяти шести давньокитайських стратагем, сприяють розвитку креативного стратегічного мислення. Однак їхній безпосередній практичний потенціал у сфері реалізації стратегічних рішень на рівні конкретних сфер соціального життя специфікується, як ми вже побачили, дещо рідше. Спробуємо систематизувати таку аналітику у сфері дослідження економічної значимості цих феноменів. Так, американський дослідник П. Шотвел у своєму дослідженні «Го! Більше, ніж гра» вже у самій назві своєї роботи демонструє досить широкі перспективи застосовності Вейці та присвячує один із заключних підрозділів своєї розвідки обґрунтуванню логічного зв'язку між цією грою, бізнесом та давніми китайськими стратагемами [Shotwell 2003, 164], демонструючи безпосередній зв'язок між цими феноменами, який активно використовується сучасною елітою Піднебесної.

Власне, на сучасному етапі зіткнення цивілізацій [Huntington 2011] Китай грає досить потужну ігрову партію, але, на наш погляд, не на звичній для європейців шаховій дошці, а саме на дошці для гри Вейці, яка є традиційним здобутком давньої китайської культури, але більш відома сьогодні під японською назвою Го. Варто наголосити, що ця гра передбачає значно більшу складність можливих стратегічних та тактичних рішень, ніж поширені в Європі шахи, і тому вважається значно складнішою для опанування. Зважаючи на поступ сучасного Китаю, варто, на нашу думку, зважити, що уявлення про глобальну політичну «шахову дошку», запропоноване свого часу З. Бжезінським [Brzezinski 1997], у контексті значимості китайських стратегічних рішень для сучасного світу вже не є досить коректним і поступово втрачає свою актуальність, вимагаючи врахування крос-культурного рівня аналізу глобальної економічної «гри» сьогодення.

Тому, на наш погляд, настільки важливо розуміти основні принципи та стратегічні можливості гри Вейці, яка за своєю суттю є грою на поступове просування у напрямі захоплення територій та зон впливу, а також враховувати той факт, що дошка для цієї гри у межах китайської культури розглядається як своєрідна модель Всесвіту. Сама ж гра розвиває зосередженість та здатність гравців до багатофакторного аналізу ситуації, що є особливо важливим для сучасного світу, який дуже швидко змінюється. Відповідно, вивчення стратегій гри Вейці може продемонструвати, як мислить китайський політик, бізнесмен, міністр чи дипломат, як він розвиває свою ділову стратегію, адже принципи цієї гри орієнтують на розподіл території (або ринку), захоплення впливу та формування і закріплення зон контролю. Остаточною ціллю гри вважається захоплення контролю над більшою частиною території, ніж в іншого гравця, тобто в термінах економічних процесів захоплення більшої частки ринку.

Відповідно, ключовими термінами гри є терміни «територія» та «вплив», а тому можливі дві різні моделі гри, а саме: модель, орієнтована на *захоплення території*, яка приносить вигоду відразу, та *гра на вплив*, яка, навпаки, орієнтована на досягнення переваг у довгостроковій перспективі [Авраамов 2019]. Однак майстри Вейці намагаються дотримуватися балансу території та впливу, адже самі по собі вони не є ефективними: без території неможливий вплив, а без впливу немає шансів на розвиток території в майбутньому. Таким чином, територія є тактичним виміром, а вплив – стратегічним, тому майстерний гравець завжди має зважати на обидва ці рівні під час прийняття рішень. Варто наголосити, що китайцям притаманне добре розвинене діалектичне розуміння цих процесів: ідеться про те, що можна отримати досить суттєвий, але тимчасовий тактичний результат, який разом із тим може призвести до катастрофічних наслідків на рівні стратегії. Саме тому головним пріоритетом у цій грі є пошук балансу у відповідності до конкретної ситуації.

Також важливо, що гра Вейці передбачає ставлення до конкурентів не як до потенційних ворогів, а як до партнерів, і при цьому далекий ворог теж може бути партнером (*Стратегема 23. Об'єднатися з дальнім ворогом, щоб напасти на близького*), у союзі з яким ведеться гра проти несприятливих обставин зовнішнього середовища. Таке партнерство-суперництво в економічній площині може сприяти оптимізації ринку, закріпленню його часток між гравцями та уникненню непотрібних економічних конфліктів. Не менш

важливо, що в грі Вейці не існує універсальної ігрової стратегії, тобто «дороги до вершини можуть бути різними». Відповідно, гра вимагає постійної інтелектуальної напруги, адже кожен хід може кардинально змінити розстановку сил на дошці, тому важливо завжди залишати простір для маневру й уважно продумувати наслідки.

Ще одним важливим принципом цієї гри є відсутність поспіху та максимально тривале приховування своїх дійсних намірів (*Стратагема 8. На очах у всіх ремонтувати дерев'яні доріжки, крадькома вирушити до Ченкана*). Йдеться про приховування цілей, доки немає повної впевненості у можливості їх реалізації, оскільки незначна помилка на старті може призвести до серйозних втрат наприкінці гри. Згідно з принципами Вейці, також важливо поступово вдосконалювати стратегію, зважаючи, що накопичення незначних, на перший погляд, змін, може призвести до суттєвого покращення якості рішень у майбутньому.

Таким чином, глобальна дошка для гри Вейці передбачає не агресивні стратегії прямого протистояння, а, навпаки, концентрує увагу на захопленні територій та закріпленні свого стратегічного впливу на цих територіях: «китайці наголошують на важливості стратегем, західні люди наполягають на важливості сили» [фон Зенгер 2021, 31]. Власне, сучасна китайська держава якраз послідовно і слідує саме такому несилловому стратегічному підходу, про що свідчить той факт, що «Китай уже встиг посісти лідерські позиції у виробництві акумуляторів, зосередивши у своїх руках понад 80 % ринку» [Єрґін 2022, 470], та здобув досить серйозну стратегічну перевагу у сфері зеленої енергетики, зокрема, «95 % рідкоземельних елементів Європи, які використовують у виробництві електромашин і вітрових турбін, надходять з Китаю» [Єрґін 2022, 471].

Ще один американський дослідник гри Вейці М. Московіц у своєму дослідженні «Нація Го» наголошує, що саме ця гра є однією із фундаментальних причин карколомної економічної та політичної трансформації китайського суспільства, адже гра навчає комерції, бізнесу, соціальної взаємодії, ініціативності, політичного мистецтва та навіть мужності [Moskowitz 2013]. Тому вивчення та формування навичок креативного застосування цього універсального інструменту інтелектуального впливу є актуальним у контексті аналізу економічної та політичної ментальності Китаю, його способу мислення та для використання цієї «зброї» у процесі взаємодії з цією країною.

Давня китайська цивілізація, як ми вже зазначали, сформувала ще й такий важливий феномен мисленнєвої культури, як тридцять шість стратагем. Практичну застосовність деяких з них ми вже проілюстрували у контексті гри Вейці. Ці китайські стратагеми вважаються універсальними інструментами розв'язання проблем та втіленням конкурентних моделей поведінки економічних та політичних агентів. Сміслові ж навантаження самого терміна «стратагема» передбачає насамперед своєрідну військову або економічну хитрість, метою якої є введення в оману або захоплення зненацька конкурента чи ворога неочікуваним рішенням з метою отримання суттєвої конкурентної переваги.

Так, Г. фон Зенгер, як один із провідних сучасних дослідників цього феномену, наголошує, що «стратагема – це раціонально структуроване відхилення від рутини заради вирішення проблеми» [фон Зенгер 2021, 19]. Важливо також

зважати, що цей феномен суттєво відрізняється від стратегії, оскільки може мати тактичне, операційне та стратегічне застосування. Ще, на наш погляд, важливою особливістю стратагем є їхня алгоритмічність, яка розкривається у визначенні певної послідовності дій, що орієнтовані на досягнення прихованої мети.

За оцінкою Г. фон Зенгера, за останні два десятиліття в азієцькому регіоні, зокрема у Китайській Народній Республіці та Тайвані, опубліковано більше п'ятдесяти робіт, присвячених аналізу стратагем, причому більша їх частина орієнтована саме на економічний вимір їхнього застосування, в тому числі в контексті аналізу таких феноменів, як економічна війна та корпоративне управління. Тоді як в європейському регіоні в економічних науках цю тему майже ніяк не досліджують, хоча саме «економіка, вочевидь, є ідеальним живильним середовищем для застосування стратагем» [фон Зенгер 2021, 22].

Безпосереднє ж економічне протистояння з Китаєм повертає все більшу увагу американських дослідників, які починають аналізувати глобальні наслідки економічної політики Китаю крізь призму стратагематики. Зокрема, після фактично підтриманого Китаєм повномасштабного вторгнення в Україну з боку нашого східного сусіда американський дослідник Дж. Роджерс опублікував власну авторську аналітику стратагем, зважаючи вже на сучасні події в Україні та демонструючи як військовий, так і економічний виміри застосування китайцями цього феномену їхньої національної інтелектуальної культури [Rogers 2022].

Незважаючи на стародавнє походження феномену тридцяти шести стратагем, за висновками дослідників вони були сформовані не менше трьох тисяч років тому – безпосереднє їх поширення в китайській культурі прослідковується лише з 1941 року, коли в провінції Шанксі було знайдено рукописний текст невідомого автора та невідомого історичного періоду [Taylor 2013]. Це був трактат «Саньшилю Цзи» («三十六计»), тобто «36 стратагем», також відомий під назвою «Таємна книга військового мистецтва», яка й дала поштовх вивченню та активному аналізу цього інтелектуального феномену, котрий до кінця минулого століття залишався майже невідомим для західної культури. Авторство «Саньшилю Цзи» в різний час приписувалося таким видатним діячам китайської історії, як Сунь-цзи та Чжуге Лян.

Хоча у своїй основі цей твір є описом військової та політичної тактики, за визначенням сучасних китайських авторів цей доробок може активно використовуватись у різноманітних сферах суспільного життя, в тому числі й у бізнес-переговорах [Yan and Wei 2020]. Суттєвий вплив на розробку цих стратагем все ще визнається за автором «Мистецтва війни» – Сунь-цзи, однак його авторство сьогодні остаточно підтверджене тільки стосовно однієї стратагеми (*Стратагема 4. Відпочивши, чекати на стомленого супротивника*). Разом із тим дослідження в цьому напрямі тривають, прикладом чого є аналітична розвідка французького мислителя П. Феярда [Fayard 2020], присвячена аналітиці спадку Сунь-цзи крізь призму стратагем.

У контексті досліджуваної нами проблематики не стільки важливе питання авторства, скільки проблема змісту цього твору та його соціально-практичного призначення. За цим критерієм стратагеми варто позиціонувати як універсальні когнітивно-поведінкові формули, які можуть бути як засобом захисту,

так й інструментарієм для нападу, а через свою метафоричність можуть бути наповнені будь-яким змістом і репрезентують своєрідне мистецтво перетворення безнадійної ситуації у хоча б відносно виграшну [Глушко 2022]. Важливо також не забувати, що феномен стратагем відрізняється від звичного для сучасного європейця поняття «стратегія», оскільки стратагема, як ми вже зазначали, може мати кілька рівнів прояву – від тактичного до стратегічного, на чому так само наголошує у своїх дослідженнях Г. фон Зенгер.

Поняття «стратагема» європейські дослідники досить часто порівнюють з такими більш звичними для нас категоріями, як «хитрість» та «мудрість», зважаючи, що у китайській мові для позначення обох цих феноменів використовується один ієрогліф. Таке порівняння дійсно актуальне, оскільки оформлені у вигляді афоризмів стратагеми символізують незвичні способи поведінки у складних ситуаціях. При цьому метафоричність стратагем створює нескінченну множину можливостей їх застосування залежно від контексту конкретної військової, економічної або будь-якої іншої стратегічної ситуації, адже «сильніший не обов'язково той, хто володіє високими технологіями, а той, хто розуміє систему, знає як ... ефективно скористатись її слабкими сторонами» [фон Зенгер 2021, 85]. Таким чином, стратагематика постає як своєрідна практична мудрість, *мистецтво створення нестандартних ситуацій* для досягнення військових, економічних, політичних, дипломатичних та інших цілей.

Як зазначає американський дослідник бізнес-стратегій К. Кріппендорф, тридцять шість стратагем фактично «містять вичерпний словник конкуренції» [Кріппендорф 2020, 7], а тому мають надзвичайно велике значення для розробки стратегічних рішень, оскільки сприяють стимулюванню творчого мислення та формуванню навичок розв'язання складних проблем, які досить часто вимагають застосування нелінійного підходу та непрямого впливу, а отже, є дієвим інструментарієм для визначення стратегічних варіантів вирішення проблеми.

Захист національних економічних інтересів Китаю засобами тридцяти шести стратагем є, на наш погляд, досить поширеним явищем для цієї країни. Одним з історичних прикладів варто згадати об'єднання Китаю у період воюючих царств, що здійснювалося засобами активної взаємодії з далекими ворогами (вже згадувана *Стратагема 23*). Також під час холодної війни Китай використовував тактику обережного спостереження (*Стратагема 9. Нібито байдуже спостерігати за пожежею з протилежного берега*), не вступаючи у союз із жодною зі сторін конфлікту, поступово нарощуючи свій економічний потенціал та вивчаючи й впроваджуючи досвід обох конфлікуючих країн. Ця ж сама тактика здебільшого використовується Китаєм сьогодні у процесі спостереження за перебігом подій в Україні як конфлікту інтересів Сполучених Штатів з російським військовим тероризмом.

Тому у сучасному контексті міжнародної політики варто зважати на активне використання стратагематики у вимірі прихованої підтримки Китаєм російської агресії на рівні повномасштабного вторгнення в Україну, що є відображенням ще однієї стратагеми (*Стратагема 3. Вбити чужим ножем*). Застосування цієї стратагеми актуальне також, зважаючи на прагнення китайського уряду створити сприятливі умови для закріплення в майбутньому домінуючих позицій на території Тайваню, яку Китай вважає своєю, та у контексті

ідеологічного й економічного протистояння Піднебесної зі Сполученими Штатами.

У процесі ж невдалого розгортання узгодженого з Китаєм російського сценарію його урядовці одночасно скористалися кількома стратагемами (*Стратагема 35. Стратагема ланцюга*), а саме, на наш погляд, були задіяні стратагема 27 (*Вдавати божевільного, не втрачаючи розуму*) та стратагема 21 (*Цикада скидає свою блискучу золоту шкірку*), уникаючи будь-яких різких рухів та демонстративно «засуджуючи» агресивну політику свого фактичного союзника. Стосовно ж самої російської держави була застосована стратагема 11 (*Замість персика засихає слива*), тобто уникнення прямого протистояння із сильними суперниками, скориставшись послугами посередника, й, відповідно, перекладання усіх наслідків на активну сторону конфлікту, а не на прихованого його інтєресанта. Сюди ж підходить уже згадувана вище четверта стратагема «чекати на стомленого супротивника, не витрачаючи сил» щодо вимушеної активної економічної політики США.

Також ті економічні війни, які веде сьогодні Китай, передбачають активне змагання у творчості та вимагають високого рівня розвитку умінь використовувати ситуацію (*Стратагема 12 «Легкою рукою повести за собою візця, що випадково трапилася на шляху»*) та швидко реагувати на зміни в глобальній економічній політиці сучасного світу, що суттєво збільшує шанси «Пекінського консенсусу» на успіх. Так, прикладом застосування дванадцятої стратагеми, на наш погляд, є орієнтація китайських еліт на трансформацію – відповідно до внутрішніх потреб країни – європейських філософсько-економічних концепцій.

Цей аспект, зокрема, розкривається крізь призму феномену так званого китаїзованого марксизму, який тривалий час залишався непоміченим за межами Китаю [von Senger 2016]. Хоча марксизм є економічним здобутком континентальної філософії, тим не менше, вдале його використання у синтезі з конфуціанством, у відповідності до потреб та інтересів китайського суспільства, сприяло формуванню на цій основі політичної доктрини, яка стала надійним фундаментом для становлення «економічного базису» китайської національної господарської системи.

Отже, як бачимо, гра Вейці та тридцять шість стратагем є досить дієвими інструментами економічної конкуренції та дипломатичної боротьби, які протягом останніх десятиліть активно застосовувалися китайськими елітами у міжнародних відносинах як на економічному, так і на суто політичному рівнях розвитку китайської державності. Разом із тим ці моделі стратегічної поведінки все ще досить побіжно проаналізовані у сучасному українському філософському дискурсі, що змушує нас акцентувати увагу на потребі більш детального вивчення цього виміру китайської інтелектуальної культури на рівні аналізу його соціально-практичних можливостей.

У такий спосіб вивчення та опанування принципів та стратегій гри Вейці, а також навичок застосування тридцяти шести стратагем стають сьогодні важливим викликом у сфері економічної, філософсько-економічної, дипломатичної та бізнес-освіти, а також на рівні розвитку економічної практики українського суспільства, адже нашим основним завданням в умовах сучасного світу є формування високоякісного людського капіталу, придатного для розв'язання

економічних завдань надвисокої складності, які вимагатимуть креативної та стратегічної винахідливості. У глобальному протистоянні між демократіями та автократіями ми сьогодні перебуваємо у ситуації вибору стратегічної моделі для ігрової партії на дошці Вейці, ефективність якої залежить від дуже багатьох чинників. Саме тому демократичній частині світу, а особливо нашій країні, яка не має тривалої традиції ефективного самостійного економічного розвитку, доведеться максимально швидко нарощувати потенціали стратегічного осмислення та відповідного реагування у сфері соціально-економічних програм та політичних рішень для того, щоб вийти з цього протистояння переможцями стосовно тієї вже досить агресивної гео економічної політики, яку намагається проводити сучасний Китай, та використовувати в цій боротьбі й ті інтелектуальні інструменти, які були сформовані тисячолітньою культурою самої цієї держави.

ЛІТЕРАТУРА

- Авраамов П. Стратегія Го. Давня гра й сучасний бізнес, або Як перемогти в конкурентній боротьбі / пер. з рос. О. Кожушко. Харків : Фабула, 2019. 420 с.
- Безгин К. Китайские стратагеми в управленческих взаимодействиях: нелинейное влияние. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність* : матеріали XIV міжнародної наукової конференції. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 22–25.
- Глушко Т. Стародавні китайські стратагеми у структурі сучасного соціально-філософського дискурсу. XVI Міжнародна наукова конференція «*Китайська цивілізація: традиції та сучасність*». Київ : Ліга-Пресс, 2022. С. 13–15.
- Смельяненко Є. Стратагемне мислення в моделюванні політичної поведінки: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 16 с.
- Ергін Д. Нова карта світу. Енергетика, клімат, конфлікти / пер. з англ. О. Гладкий. Київ : Лабораторія, 2022. 488 с.
- Зенгер фон Г. 36 стратагем для керівника. Видання перше / пер. з нім. С. Орлова. Харків : Фабула, 2021. 168 с.
- Кріппендорф К. 36 стародавніх китайських стратегій, щоб перемогти конкурента / пер. з англ. К. Дерев'яно. Харків : Vivat, 2020. 228 с.
- Фергюсон Н. Глобальний занепад. Як помирають інститути та економіки / пер. з англ. К. Діса. Київ : Наш Формат, 2020. 144 с.
- Хайрулін О. Функціонально-ігрові закономірності стратагем. *Вісник Національного університету оборони України*, 2021. № 6 (64). С. 126–135.
- Яроміч С., Бекетова О., Комарова Т. Роль стратагем під час формування стратегічного мислення менеджера. *Економіка і суспільство*, 2018. № 19. С. 727–732.
- 36 стратагем. Бізнес. Війна. Маніпуляції. Обман. Київ : Арій, 2022. 240 с.
- 36 стратагем стародавньою і сучасною китайською мовами з поясненнями і коментарями / пер. з кит. В. Урусов, О. Николишин; ред.: Лі Сінь, Лі Сянь, Лю Лю. Харків : Фоліо, 2016. 223 с.
- Brzezinski Z. *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York : Basic Books, 1997. 240 p.
- Fayard P. *Sun Tzu in 36 Stratagems: The Chinese Path of Strategy for westerners*. Charlottesville : VA PRESS, 2020. 236 p.

-
- Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York : Simon & Schuster, 2011. 368 p.
- Lai D. *Learning from the stones: A Go approach to mastering China's Strategic Concept*, SHI. New York : Anthony Hall, 2004. 40 p.
- Moskowitz M.L. *Go Nation: Chinese Masculinities and the Game of Weiqi in China*. Oakland : University of California Press, 2013. 208 p.
- Rogers J.P. *Thirty-Six Stratagems: Focus on China Communist Party*. 2022. Seattle, 176 p.
- Senger von H. (Editor), Senn M. (Editor). *Maoismus oder Sinomarxismus?: Rechtswissenschaftlich-sinologische Tagung an der Universität Zurich*, 5. und 6. Stuttgart : Franz Steiner, 2016. 300 p.
- Shotwell P. *Go! More Than a Game*. North Clarendon : Tuttle Publishing, 2003. 200 p.
- Taylor P. *The Thirty-Six Stratagems: A Modern Interpretation of a Strategy Classic*. 2013. Oxford : Infinite Ideas, 138 p.
- Xiaochun M. *The Thirty-six Stratagems Applied to Go*. Yutopian Enterprises, Santa Monica. 1996. 200 p.
- Yan M., Wei Z. *Insight into 36 Stratagems*. Chicago : Independently published, 2020. 125 p.
- Zhongqi P. Guanxi, Weiqi and Chinese Strategic Thinking. *Chinese Political Science Review*, 2016, Volume 1, Issue 2, P. 303–321.

REFERENCES

- Avraamov P. (2019), *Stratehiya Ho. Davnya hra y suchasnyy biznes, abo Yak peremohty v konkurentniy borot'bi* / per. z ros. O. Kozhushko. Kharkiv, Fabula. 420 s. (In Ukrainian).
- BezghynK.(2020), *Kytaiskyestratahemyvupravlencheskykhvzaymodeistvyiakh: nelyneinoe vlyaniye. Kytaiska tsyvilizatsiia: tradytsii ta suchasnist: materialy XIV mizhnarodnoi naukovoii konferentsii*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Helvetyka». S. 22–25. (In Russian).
- Hlushko T. (2022), *Starodavni kytays'ki stratahemy u strukturi suchasnoho sotsial'no-filosofs'koho dyskursu. XVI Mizhnarodna naukova konferentsiia «Kytays'ka tsyvilizatsiia: tradytsiia ta suchasnist'»*. Kyiv, Liha-Press. P. 13–15. (In Ukrainian).
- Yemelianenko Ye. (2010), *Stratahemne myslennia v modeliuvanni politychnoi povedinky: sotsialno-filosofskyi analiz: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03*. Kyiv, Nats. ped. un-t imeni M.P. Drahomanova. 16 s. (In Ukrainian).
- Yerhin D. (2022), *Nova karta svitu. Enerhetyka, klimat, konflikty* / per. z anhli. O. Hladkyi. Kyiv, Laboratoriya. 488 p. (In Ukrainian).
- Zenher fon H. (2021), *36 stratahem dlya kerivnyka. Vydannya pershe* / per. z nim. S. Orlova. Kharkiv, Fabula. 168 p. (In Ukrainian).
- Krippendorf K. (2020), *36 starodavnikh kytays'kykh stratehiy, shchob peremohty konkurenta* / per. z anhli. K. Derev'yanko. Kharkiv, Vivat. 228 p. (In Ukrainian).
- Ferhyuson N. (2020), *Hlobal'nyy zanepad. Yak pomyrayut' instytuty ta ekonomiky* / per. z anhli. K. Dysa. Kyiv, Nash Format. 144 p. (In Ukrainian).
- Khairulin O. (2021), *Funktsionalno-ihrovi zakonomirnosti stratahem*. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. № 6 (64). S. 126–135. (In Ukrainian).

Yaromich S., Beketova O., Komarova T. (2018), Rol stratahem pid chas formuvannia stratehichnoho myslennia menedzhera. *Ekonomika i suspilstvo*. № 19. S. 727–732. (In Ukrainian).

36 stratahem. *Biznes. Viina. Manipuliatsii. Obman*. (2022), Kyiv: Arii, 2022. 240 s. (In Ukrainian).

36 stratahem starodavnoiu i suchasnoiu kytaiskoiu movamy z poiasnenniamy i komentariamy. (2016). Kharkiv: Folio. 223 s. (In Ukrainian).

Brzezinski Z. (1997), *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York, Basic Books. 240 p.

Fayard P. (2020), *Sun Tzu in 36 Stratagems: The Chinese Path of Strategy for westerners*. Charlottesville, VA PRESS. 236 p.

Huntington S. (2011), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, Simon & Schuster, 368 p.

Lai D. (2004), *Learning from the stones: A Go approach to mastering China's Strategic Concept*, SHI. New York: Anthony Hall. 40 p.

Moskowitz M.L. (2013), *Go Nation: Chinese Masculinities and the Game of Weiqi in China*. Oakland, University of California Press. 208 p.

Rogers J.P. (2022), *Thirty-Six Stratagems: Focus on China Communist Party*. Seattle, 176 p.

Senger von H. (Ed.), Senn M. (Ed.) (2016), *Maoismus oder Sinomarxismus?: Rechtswissenschaftlich-sinologische Tagung an der Universitat Zurich*, 5. und 6. Stuttgart, Franz Steiner. 300 p.

Shotwell P. (2003), *Go! More Than a Game*. North Clarendon, Tuttle Publishing. 200 p.

Taylor P. (2013), *The Thirty-Six Stratagems: A Modern Interpretation of a Strategy Classic*. Oxford, Infinite Ideas. 138 p.

Xiaochun M. (1996), *The Thirty-six Stratagems Applied to Go*. Yutopian Enterprises, Santa Monica. 200 p.

Yan M., Wei Z. (2020), *Insight into 36 Stratagems*. Chicago, Independently published. 125 p.

Zhongqi P. (2016), *Guanxi, Weiqi and Chinese Strategic Thinking*. Chinese Political Science Review, Volume 1, Issue 2, P. 303–321.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2023